REVISTA

SOCIETĂŢII ISTORICO-ARHEOLOGICE BISERICEŞTI

DIN CHIŞINĂU

VOULMUL XIX

CHIŞINĂU
Tipografia Eparhială—„Cartea Românească"
1 9 2 9.

1929

Vol. XIX

REVISTA

SOCIETĂȚII ISTORICO-ARHEOLOGICE BISERICEȘTI

DIN CHIȘINAU

VOULMUL XIX

Pag.

Scurtă schiță istorică

despre

Societatea Istorico-Arheologică Bisericească din Basarabia

dela 1904 până la 1929.

SCURTĂ SCHIŢA ISTORICA

DESPRE SOCIETATEA ISTORICO-ARHEOLOGICĂ BISERICEASCĂ DIN BASARABIA

dela 1904 până la 1909.

In anul acesta 1929, la 4/17 Aprilie s'au împlinit 25 ani dela înfiinţarea Societăţii istorico-arheologice bisericeşti din Basarabia. In acest decurs de timp ea s'a stăruit a lucra fără să se abată dela calea indicată şi să realizeze problemele ce i s'au dat. Ceeace i-a fost posibil să facă, vom arăta pe scurt în această schiţă istorică, întocmită pe baza dărilor ei de seamă anuale şi după amintiri proprii.

Societatea istorico-arheologică bisericească a fost inaugurată de înfiinţătorul ei, episcopul Iacob Peatniţchii, în săptămâna sf. Toma, în sala de festivităţi a seminarului teologic din Chişinău, unde în prezent e facultatea de teologie. La deschiderea solemnă au mai participat episcopul vicar Arcadie Filonov, guvernatorul guberniei principele S. D. Urusov, comandantul diviziei 14 infanterie generalul leutenant V. I. Sendeţchii, comandantul corpului de jandarmi generalul maior I. G. Cearnoluschii, primarul oraşului L. E. Siţinschii, rectorul Seminarului teologic protoiereul A. V. Ianovschii, directorul şcoalelor primare din gubernia Basarabia A. L. Crâlov, directorul liceului Nr. 1 de băeţi S. G. Cvitniţchii, conducătorii instituţiunilor şcolare din localitate şi ai clerului din oraş.

Episcopul Iacob, cu clerul din oraş, a săvârşit Te-Deum; arhipăstorul a rostit o cuvântare ocazională, iar secretarul consis-

torului, A. P. Stratilatov, a cetit regulamentul Societăței, aprobat de sf. Sinod la 2 Decembrie 1902 [1].

Conform regulamentului, societatea are de scop studierea multilaterală a vieții bisericii locale din trecut, începând cu ivirea creștinismului în hotarele Basarabiei (§ 2). Activitatea Societăței este îndreptată la aflarea, păstrarea și studierea monumentelor, care se referă la înființarea bisericilor, înființarea parohiilor, a ierarhiei bisericești atît a celei superioare, cît și a celei inferioare, a vieții religioso-morale a clerului și a mirenilor, a situației educative, contra răspândirei rascolului și a sectelor, etc. (§ 3). Societatea se îngrijește de a aduna documentele scrise, ce se referă la partea bisericească, de asemeni și de cărțile bisericești, icoane și în general de toate lucrurile bisericești, aduce la cunoștință, descrie, prelucrează materialul arheologico-bisericesc, istoric și în etnologic, care se păstrează la instituțiuni și persoane particulare (§ § 4 – 6).

Societatea are pentru „păstrarea antichităților bisericești" un muzeu, o bibliotecă, arhivă și editează revista sa.

In ziua a patra, după inaugurarea societății (8 Aprilie), sub preşedenția episcopului Iacob, s'a ținut adunarea membrilor, de s'a ales comitetul pentru conducerea lucrărilor curente, din persoanele următoare: rectorul seminarului teologic, protoiereul Alexandru V. Ianovschii prezident, inspectorul seminarului Andrei M. Parhomovici—vice-prezident, profesorul seminarului Iosif M. Parhomovici—casier, subinspectorul seminarului Ioan N. Halipa secretar.

In aceeaş adunare comitetul ş'a fixat programul activității sale, în primul rând referitor la istoricul eparhiei Chișinăului și Hotinului și a'l înainta adunărei din Mai, care l-a revăzut și primit cum fusese întocmit de secretarul Ioan N. Halipa. Adunarea a mai hotărît ca: „întocmirea istoricului în ceea ce privește conducerea bisericească locală să se facă în felul tratatelor istorice

---

1. „Revista Societății Istorico-arheologice din Basarabia", vol. II, pag. 1—2.

Regulamentul societății a fost întocmit de subinspectorul seminarului I N. Halipa. La 1918 el e tradus, cu oarecari adaosuri, în limba română și aprobat de arhiepiscopul Nicodim Munteanu la 12 Noembrie 1918; în acelaș an, la 30 Septembrie, regulamentul este înregistrat de tribunalul din Chișinău; pr. verbal nr. 78.

separate, închinate în parte fiecăruia din predecesorii chiriarhi locali, cari au urmat unul după altul“.

Câteva persoane ș'au exprimat și dorința de a întocmi asemenea lucrări, însă puține au înfăptuit. Așa, arhimandritul Sebastian Vesti a descris viața și activitatea arhiepiscopului Dimitrie Sulima, între 1821—1844, editată mai înainte în vol. 26 și 27 din revista „Societății Impărătești de istorie și antichități din Odesa“; profesorul seminarului Gheorghe Efimov a scris despre situația eparhiei Chișinăului din timpul arhiepiscopului Irinarh Popov, al treilea arhipăstor al Basarabei, renumit cunoscător al antichităților din sudul Rusiei; fostul profesor al Seminarului, Lev. S. Mațeevici a adus la cunoștință câteva documente manuscrise foarte prețioase, din timpul mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni, deasemeni material pentru biografia arhiepiscopului Irinarh; rectorul seminarului Tihon Solnțev, note biografice despre arhiereul Petru Troițchii al Achermanului (Cetăței-Albe). Despre ceilalți arhipăstori basarabeni, precum și despre episcopii vicari s'au publicat referate istorice în „Revista societății istorico-arheologice bisericești din Basarabia“ de frații Andrei și Iosif Parhomovici. Ultimul, cu ajutorul Domnului, a apropiat istoria ierarhiei superioare a bisericei, basarabene până la noua ei eră, până la supunerea ei către sf. Sinod al Bisericii românești.

In afară de aceasta, Andei Parhomovici a scris un rând de articole despre rectorii și inspectorii seminarului teologic din Chișinău, despre redactorii și cenzorii „Vedomostilor eparhiale din Chișinău”. Iosif Parhomovici a scris despre instituțiunile școlare teologice ale eparhiei Chișinăului din secolul trecut, deasemeni o scurtă privire istorică asupra activității misiei împotriva răscolnicilor din eparhia Chișinăului din acelaș secol.

Fostul rector al seminarului teologic din Chișinău, arhimandritul Visarion Puiu, în prezent episcopul Hotinului, a scris în limba română, „Mănăstirile din Basarabia”. Scurtă privire istorică și date din trecutul lor; iar fostul profesor al aceluiaș seminar Vas. Curdinovschii — Lista celor mai vechi biserici din guvernământul Basarabiei.

Unele din aceste articole compun volume separate ale societății de 200 și 300 pagini.

D-l Constantin Tomescu a scris un articol ştiinţific mare despre mitropolitul Ungrovlahiei Grigorie IV (1823—1834) pe 310 pagini, şi catagrafia câtorva judeţe din Basarabia, din 1817.

Din alte articole mai reduse ca mărime, vom arăta de arhimandritul Gurie Grosu, în prezent mitropolit al Basarabiei: a) Despre „Momentele mai însemnate din istoria tipăririi cărţilor bisericeşti în limba moldovenească", b) „Câteva extrase din arhive despre şcolile bisericeşti în Basarabia, înaintea anexărei ei de către Rusia", c) „Starea clerului în Basarabia în timpul mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni"; de preotul Al. Ciolac: „Cărţile bisericeşti de slujbă în limba română"; de preotul Alexie Matveevici— „Momente din înrâurirea bisericească în istoria dezvoltărei limbei moldoveneşti", şi un adaos „Motive religioase în credinţele şi obiceiurile moldovenilor basarabeni"; de preotul N. Stoicov— „Situaţia religioso-morală a coloniilor bulgare din Basarabia, dela întemeerea lor până astăzi"; de protoiereul M. Ciachir —a) „Descrierea bisericilor prefăcute din mecete", b) „Explicarea numirilor turcotatare a oraşelor şi satelor din Basarabia"; de A. Stadniţchii, mai târziu mitropolit al Novgorodului Arsenie, a) „Eparhia Proilaviei ortodoxă", b) Amfilochie, episcop al Hotinului"; de Petre Colomoiţev: a) „Biserica Adormirei Maicei Domnului din cetatea Chilia şi monumentul ei", b) „Biserica sf. Nicolae din Chilia", c) „Despre oraşele pe malul drept al Dunărei, actualmente judeţul Ismail din Basarabia"; de J. Frăţiman—„Administrarea bisericească a Românilor de peste Nistru" (colonizări, protoierate, biserici şi a.); de Gh. Efimov—„Tradiţia despre sf. mucenic Hristofor"; de Andrei Parhomovici a) „Despre crucea şi medalia înfiinţată pentru cler şi popor în amintirea războiului din 1812", b) „Crucea din lemn", „Medalia în amintirea războiului din Crimeea"; de Iosif Parhomovici —a) „Două documente istorice despre înfiinţarea eparhiei Chişinăului", b) „Câteva date noi privitoare la moşiile mănăstirilor, aşa numite închinate din Basarabia", c) „Măsurile întrebuinţate în Basarabia de Mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni contra comerţului în zilele Duminicale şi de Sărbători", d) „Instituţiuni de cultură teologică în eparhia Chişinăului dela 1855—1868"; de Ştefan Berechet—a) „Dovezi noi asupra secularizării averilor mănăstireşti în Moldova", b) „Frăţia de cruce, după un manuscris slavon din Basarabia", c) „O carte rusească despre Biserica Bucovinei de a-

cum 50 ani, partea I", d) „Cinci documente basarabene, privitoare la moșiile Episcopiei Hușilor"; T. Inculeț—„Pietre moldovenești ale cimitirului ortodox din Chișinău"; de preotul Al. Proțenco—„Apocalipsul lui Andrei al Cesareei"; de V. Adiasevici—„Apocalipsul cu tâlcuirea fericitului Andrei al Cesareei"; de Vas. Curdinovschii, a) „Despre cioclii din Basarabia», b) „Obiectul cel mai de valoare ce se păstrează în muzeul Societății istorico-arheologice din Chișinău"; de Nicolae Efodiev—„Monumentul lui Jolkievschii în județul Soroca"; de Sever Zota—„O mănăstire dispărută"; de protoiereul doctor Ioan Lupaș—„Liceul confesional ortodox din Brașov"; de C-tin Caradja—„O adresă a lui Grigorie Alexandru Ghică Vodă către stareţul mănăstirei Neamțu"; de preotul C. Bobulescu—„Document din 1569 a lui Bogdan Voevod al Moldovei de Stăpânirea satului Răpiceni și a Săliștei Liubenița, din ținutul Sorocii"; de C-tin Ioan Caradja și Liviu Marian—„Despre călători streini în Basarabia prin sec. XVIII"; Iar în volumul XIX sunt următoarele articole: a) Despre arhiepiscopi Platon și Anastasie", de I. M. Parhomovici și această „Surtă schiță istorică despre societatea istorică arhiologică bisericească din Basarabia dela 1904 până la 1929; b) Neamul Holbăneștilor și al episcopului Gherasim Clipa Barbovschi și arhimandritul Sofronie Barbovschi predicatorul de preot Const. Bobulescu; c) Divorțul soților Catargiu [1814] de C. Georgescu-Vrancea; d) Obiceiul pământului în Basarabia de Th. Inculeț; e) Circulația vechilor cărți bisericești românești în Basarabia sub Ruși de P. Constantinescu-Iași; f) Documente basarabene—Testamente și Danii, de L. T. Boga; g) 99 sate din ținutul Orheiului la 1820 de Const. N. Tomescu; h) Clerul român sub ocupațiunea rusească din 1806—1812 de T. G. Bulat; și i) Amintiri bisericești și culturale din Basarabia sudică sub cârmuirea română.

Lucrările literare ale societăței au alcătuit 19 volume în 8°, un volum în folio și unul în 4°, unele avînd și portrete, ilustrații și planuri.

Societatea arheologică-bisericească la începutul activității sale a întâmpinat unele greutăți la editarea lucrărilor sale. De pildă, înființătorul și patronul societăței, arhiepiscopul Iacob chiar în anul 1904, la 12 August, a fost transferat la Iaroslav, și în a doua jumătate a anului 1905 au plecat din Chișinău—preziden-

tul societăţei, protoiereul Al. V. Ianovschi, şi secretarul Ioan N. Halipa şi astfel în comitet au rămas numai vice-prezidentul şi casierul.

In Maiu 1906 vice-prezidentul Andrei M. Parhamovici a raportat episcopului Vladimir Sencovschi dările de seamă despre situaţia şi activitatea societăţi din anii 1904 şi 1905.

In adunarea generală a membrilor societăţii din aceeaş lună s'au ales misionarul eparhial contra sectelor, ieromonahul Gurie Grosu, mitropolit al Basarabiei, prezident, iar profesorul de seminar Vas. Gv. Kurdinovschii, secretar, vice-prezident a rămas Andrei M. Parhomovici, iar casier Iosif M. Parhomovici, şi astfel s'a recomplectat comitetul.

Articolele primite se citeau la adunările generale şi se lua hotărârile corespunzătoare. Editarea articolelor întâmpina însă greutăţi din cauza lipsei de mijloace băneşti. Subvenţii la editarea lucrărilor societatea nu primea nici dintr'o parte. Ea dispunea numai de cotizaţiile membrilor a câte 3 ruble anual. Din aceste cotizaţii în anul 1904 s'au strâns 118 ruble, folosind şi acele 15% din asignaţia a 1000 ruble, donată de înfiinţătorul societăţii, episcopul Iacob, ca fond pentru editarea lucrărilor. In această stare s'a aflat societatea până în anul 1909, iar capitalul ei varia între 346 şi 468 ruble. La 1909 congresul eparhial al clericilor a asigurat pentru editarea lucrărilor societăţei 300 ruble din sumele fabricei de lumânări bisericeşti. La 1910 în casa societăţei se aflau 1250 ruble, care tot nu erau de ajuns pentru editarea separată a lucrărilor sale. Ca urmare, adunarea g-lă a hotărât ca lucrările literare, primite încă din 1906 şi 1907, să fie editate în Vedomostile Eparhiale din Chişinău, a se face extrase 300—400 exemplare, şi din ele a compune volume separate cu lucrările societăţei. Numai unele articole găsite ca necorespunzătoare pentru Vedomostile eparhiale, prin caracterul lor pur arheologic s'au editat separat şi din asemenea material s'au format 6 volume, apărute în 1910—1911.

In unele volume, afară de articole cu caracter istorico-bisericesc, au intrat şi dările de seamă din anul 1906 [1], şi procesele verbale ale adunărilor generale şi ale comitetului anume în vol. 1, 2, 5 şi 6.

1. Darea de seamă din 1904 s'a editat în Vedomostile eparhiale din Chişinău nr, 7 din 1905.

In editarea revistei a început o nouă eră din anul 1912, ea publicându-se separat de vedomostile eparhiale și pe hârtie velină, aceasta datorită mărirei mijloacelor bănești și în primul rând subsidiei anuale de 300 ruble din sumele fabricei de lumânări. In cursul anilor 1912, 1913 și 1914 s'au editat trei volume: VII, cu 320 pagini despre situația eparhiei Chișinăului și Hotinului pe timpul arhiepiscopului Pavel Lebedev (1871—1882), vol. VIII, cu 294 pagini despre situația eparhiei sub arhiepiscopul Serafim Ciciagov (1908—1913) și vol. IX, cu 481 pagini, unde au intrat diferite articole cu caracter în deosebi istorico-bisericesc.

Editarea acestor trei volume a necesitat o cheltuială mai mare, din care pricină în casă a rămas o sumă redusă de bani.

Pe de o parte împrejurarea aceasta, iar pe de alta timpul neliniștit din cauza războiului mondial, a influențat neprielnic asupra editărei lucrărilor societății și astfel ele n'au mai apărut până în anul 1918.

Insă în acest interval n'a încetat a se compune referate istorico-bisericești, revăzute la adunările generale și paralel se dădeau indicații pentru noi lucrări literare. Astfel, cu mare stăruință s'au interesat de editarea unor cercetări despre bisericile vechi din Basarabia cu ilustrații. Lucrul acesta cerea multe sforțări. Trebuia nu numai a culege date ci și a vizita unele din biserici a le fotografia și a pregăti clișee. S'au interesat de aproape câțiva din membrii societăței, și în deosebi fostul secretar al Societăței care redacta și revista societăței, Vas. Gr. Curdinovschi. Era nevoe și de o sumă mai mare bănească.

Cu ajutorul Domnului și prin concursul arhipăstorilor Platon și Anastasie, studiul despre bisericile vechi a fost pregătit în anul 1916, și aprobat de o comisie specială din membrii societății, cu oarecari corecturi, pentru a fi tipărit în volumul X al revistei, iar hotărârea a fost aprobată și de arhiepiscopul Anastasie la 24 Decembrie 1916.

Pentru tipărire a fost nevoe de 5180 ruble, în casa societății se aflau numai 1200 ruble, congresul eparhial din August 1917 fiind rugat a plăti diferența necesară.

Asignarea aceasta, atât de darnică a atras atenția arhipăstorului Anastasie, care a scris acestea pe procesul verbal al congresului din 11 August 1917: „Cu simțământ de satisfacție văd

prețuirea după merit din partea congresului a meritoaselor „lucrări ale societății istorico-arheologice-bisericești basarabene. Hotărârea despre eliberarea sumei cerute se aprobă“ [1].

Dispunând astfel de mijloace bănești societatea a început editarea vol. X sub titlul de „Album-Sbornic al celor mai vechi tipuri de biserici din Basarabia“.

Se presupunea tipărirea lui în trei luni, începând cu sfârșitul lui Septemarie 1917, însă împrejurările politice tulburate au împiedicat lucrarea, și sbornicul a apărut abea la sfârșitul lui 1918, în format mare, folio.

In volumul X a intrat descrierea bisericilor peștere din mănăstirile: Jabca, Saharna și Țipova, descrierea bisericilor prefăcute din mecete: 1) Inălțarea sf. Cruci“ din Cetatea Ismailului; 2) „Adormirea“ din cetatea Chiliei; 3) „Inălțarea“ din Hotin; apoi date despre asemenea biserici din Basarabia, din care unele nu mai există. In capitolul III sunt date despre biserici de piatră în pământ, și anume: 1) „Adormirea“ din Căușani (jud. Bender), 2). „Sf. Nicolae“ din Chilia, 3) Biserica armeană (fosta ortodoxă) din (Acherman) Cetatea Albă. In sbornicul de 100 pagini în folio, au încăput 60 ilustrate, și câteva planuri de biserici.

Volumul acesta s'a editat în 500 ex., costînd tipărirea 3.580 ruble, pentru fotografii în text 1766 ruble, în total – 5346 ruble; autorii au dat studiile gratuit și s'a plătit numai redactorului pentru corectarea volumului 420 ruble, asemeni s'au înapoiat cheltuelile de drum pentru vizitarea unor biserici, 300 ruble.

Cu acest volum al X-lea s'a terminat prima perioadă a vieții arheologico-bisericești a societății. Toate cele zece volume dintâi au eșit în limba rusă. Ocrotitorii societății până la 1918 și cari au sprijinit-o au fost: întemeetorul ei vlădica Iacob, și au urmat: episcopul Vladimir (dela August 1904), arhiepiscopul Serafim (dela Octombrie 1908), arătând o deosebită grijă în dezvoltarea activității societății, arhiepiscopul Platon (dela Iunie 1914) și arhiepiscopul Anastasie (dela Decembrie 1915 până la Iulie 1918).

Președinții de onoare ai societățiii au fost episcopii vicari, Arcadie, dela înființarea ei, Nicodim dela 6 Decembrie 1907 și Gavriil dela 22 Noembrie 1911 până în 1918.

---

1. Dare de seamă din 1917, pag. 29.

Preşedinţii comitetului societăţii, după plecarea rectorului seminarului, protoiereul A. V. Ianovschi, au fost: misionarul eparhial, ieromonah Gurie (dela 30 Mai 1906),—rectorul seminarului arhimandritul Zinovie (dela 26 Iunie 1910), urmaşul rector, arhimandritul Damian (dela 9 Ianuarie 1911), celalt urmaş, arhimandritul Filip (dela 24 Octombrie 1916—1918).

Sarcina de secretar după plecarea din Chişinău a d-lui I. N. Halipa, primul secretar, au purtat-o profesorii de seminar V. G. Kurdinovschii, I. A. Efimov, profesorul şcoalei spirituale de băeţi M. Polihroni- Kioselli, profesorul de seminar I. I. Zelinschii până la 13 Noembrie 1919. Nu s'a schimbat vice-prezidentul A. M. Porhomovici şi casierul I. M. Parhomovici. [1].

Redactorul publicaţiilor societăţii a fost V. Gr. Kurdinovschii.

Societatea aceasta a realizat şi alte scopuri, şi anume: a) a înfiinţat un muzeu cu veşminte bisericeşti şi alte ornate şi obiecte de slujbă, potire, discose, chivote p. sf. taine, icoane, cruci, antimise, candele şi altele, b) a aranjat o bibliotecă cu cărţi vechi bisericeşti de slujbă, publicaţii ale societăţilor ştiinţifice, c) are o arhivă, cu manuscrise despre biserica locală şi scrisori ale mai multor ierarhi, între cari şi ale mitropolitului Moscovei Filaret Drozdov. In muzeu este şi un album cu fotografiile celor mai vechi biserici, ale tuturor ierarhilor basarabeni din secolul trecut, cu autografele lor, fotografii în grup ale deputaţilor congreselor eparhiale şi ale unor persoane particulare, clerici şi mireni. S'a pus început şi unei secţii numismatice.

Arhiepiscopul Serafim a pus bază temeinică şi a dat impuls muzeului bisericesc.

In casa eparhială,—întemeiată din iniţiativa sa, şi ridicată sub apropiata sa mijlocire şi grijă de toate detaliile ei, a dispus să dea la etaj trei camere luminoase, în partea sudică, pentru mezeu. Din sumele propuse pentru ridicarea casei eparhiale şi cumpărarea mobilierului s'au lucrat şi pentru muzeu vitrine, dulapuri, mese şi scaune. Pela sfârşitul lunei Februarie 1912 totul a fost aranjat la locul cuvenit.

Innapoindu-se vlădica Serafim, în a doua jumătate a lunei Martie 1912, de la şedinţele sf. Sinod, a cercetat vesmîntăriea mitropoliei şi a catedralei şi a dispus ca toate vesmintele, icoanele şi

1. Darea de seamă pe 1913, pag. 30.

alte obiecte vechi bisericeşti cari nu se mai foloseau, să fie trecute în muzeu, fiind multe la număr. In a patra Joi, a săptămânei luminate, 28 Martie, sub personala supraveghere a lui Serafim, s'au şi aranjat în vitrine, complectând unele cu mitre ale primilor arhipăstori basarabeni, cu sacose, omofoare, feloane, epitrahile, antimise şi altele. Vlădica a adus din Petrograd pentru muzeu cópii depe actele faximile referitoare la sec. XIX, deasemeni şi scrisorile mitropolitului Gavriil Bănulescu—Bodoni către organizatorul administraţiei civile din Basarabia, amiralul Pavel V. Ciciagov, bunelul lui Serafim.

In felul acesta, muzeul bisericesc s'a înfiinţat, aranjat şi deschis pentru vizitatori. [1].

In vederea îmbogăţirei muzeului în viitor, comitetul societăţii, după propunerea lui Serafim, s'a adresat către protopopii eparhiei cu rugăminte a înfiinţa comitete care să viziteze bisericile din cercuri şi dacă vor afla obiecte şi cărţi bisericeşti scoase din uz, să le trimită la muzeu. Clerul pe deplin a înţeles această rugăminte şi a început a trimite obiecte, anual se primiau între 100 – 200, în 1917 însă numărul s'a micşorat mai mult de jumătatate, din cauza tulburărei timpului.

In schimb însă muzeul s'a îmbogăţit cu cărţi preţioase, primite dela o societate închisă „Copeica Mântuitorului" ce fusese donate de episcopul vicar Arcadie, societăţii „Uniunea poporului rus" şi care trecuse apoi la societatea „Copeica"... Mai amintim despre o bogată donaţie de cărţi a d-nei Goronovici, după primul soţ Suruceanu renumit arheolog şi numismat. Donaţia a adus-o a muzeu protoiereul Mihail Ciachir şi secretarul . I. Delinschii. Pe timpul arhiepiscopului Anastasie biblioteca muzeului s'a îmbogăţit prin alte cărţi, trimise din Moscova de contesa P. S. Uvarova, iar profesorul universităţii din Petersburg, Lihacev a trimis, două albume de cele mai vechi icoane.

Pe lângă protopopi şi preoţi din parohiile şi mănăstirile eparhiale a ajutat la înbogăţirea muzeului fostul erarh mănăstiresc stareţul manăstirei Gărbovăţ, arhimandritul Teognost Donos, care a dat multe obiecte vechi bisericeşti, deasemeni preotul com. Grozinţ, jud. Hotin, păr. Nicodim Petrovici, şi protoiereul N. Crocos, primul donator de cărţi vechi bisericeşti pentru biblioteca muzeului. Mai

1. Darea de seamă din 1913, pag. 34.

sunt și alte persoane donatoare, al căror nume e trecut în prefața catalogului muzeului, pag. VI. Administratori ai muzeului bisericesc, aleși de adunarea g-lă a membrilor, au fost secretarii consistorului duhovnicesc anume: V. G. Vedenschi, A. A. Bogoeavlenschii și V. G Reșetnicov, cu conducerea secției obiectelor bisericești a fost însărcinat profesorul N. V. Efodiev, dela liceul 1 băeți, iar preotul N. Timotin administratorul casei eparhiale, a supravegheat curățenia și buna îngrijire a muzeului bisericesc [1].

Acest aranjament a urmat până în 1915, când, potrivit propunerei arhiepiscopului Platon, adunarea g-lă de la 6 Aprilie, a scutit pe d-nii Reșetnicov și Efodiev de sarcinele lor, rămânând ca administrator și director al muzeului casierul societății I. M. Parhomovici, iar ajutor al său vine preotul N. Timotin; acesta transferându-se din Chișinău la parohie în 1919, sarcina conducerei muzeului a dus-o singur Iosif Parhomovici.

Ca încheere a primului capitol, trebue să remarcăm că, între alte chestiuni pur istorico-arheologice bisericești a fost studiată în adunare generală și cea despre monumentul vechiu și prețios al bisericei Adormirea Maicei Domnului din Căușanii Noi, jud. Tighina. Afară de o largă descriere a acesteia în vol. X al revistei „Societății istorico arheologice", cu mai multe fotografii din afară și din interior, și a păretului pictat ce se păstrează până acum, s'au mai luat măsuri în afară pentru păstrarea monumentului.

Arhiepiscopul Anastasie, inspectând de aproape această biserică la una din ședințele rurale s'a comunicat observările și impresiile, propunând totodată protopopului cerc. I jud. Tighina, păr. Usinevici, de a lua măsuri neîntărziate pentru păstrarea acestei biserici, și anume: de a o acoperi cu un șghiab de lemn astfel ca apa să se scurgă la o depărtare oarecare de biserică, căci a face un nou acoperemânt era periculos, ca să nu vatăme bolta veche apoi să facă în jurul bisericii un drenaj, aprobând părintelui a cheltui din banii bisericești suma necesară. Adunarea a împuternicit pe secretarul consiliului, Zelinschii, a avea „o supraveghere serioasă la îmbunătățirea și păstrarea neatinsă a bisericii". Curând arhitectul or. Tighina a alcătuit planul șghiabului, ce s'a revăzut la adunarea generala a membrilor societății. Societatea neavând bani disponibili, cu aprobarea chiriarhului, s'a adresat prin

1. Dări de seamă din anii 1908, 1909 și 1914.

Consistor, către clerici cu rugămintea ca la 15 August 1917, să se facă chetă în toate bisericile eparhiei pentru restaurarea bisericii din Căușani, iar parohului acestei biserici i-a dat un registrul special pentru a strânge donațiuni în bani [1]; apoi congresul eparhial din 1918 a hotărât: a reține din sumele bisericești câte un procent pentru restaurarea amintitei biserici [2].

Comitetul societăț i s'a adrcsat în scris și către comisiunea monumentelor istorice din Basarabia, cu rugăminte de a conlucra la păstrarea în întregime a bisericii din Chișinău. Cu părere de rău comisiunea a dat urmare numai după timp îndelungat, lucrând singură un acoperemant și orecari îmbunătățiri în partea exterioară a bisericii. Iar comitetul nostru singur a ridicat zid în jurul bisericei, a pus poarta și a adus la bună stare cimitirul bisericii prin parohul din Căușanii Noi, păr. Gr. Gobjila și sub supravegherea protopopului cerc. I Tighina, păr. A. Usinevici. Aceștia au mai adus la cunoștință că și acoperemântul trebue făcut din nou, ceeace s'a executat cu mijloacele comisiunei. Insă tot nu e de ajuns. Biserica sf. Adormirei așteaptă o restaurare deplină mai ales în interior, unde numai pe alocuri s'a păstrat pictura veche.

In anul 1918 a început o nouă perioadă în viața societății istorico-arheologice-bisericești din Basarabia. Dela 17 Sept. 1918 în fruntea societății a stat arhiepiscopul Nicodim Munteanu, ca patron al ei. După plecarea arhimandritului Filip din Chișinău, la 17 Sept. 1918 este ales ca prezident rectorul Seminarului, arhimandritul Visarion Puiu, mai apoi exarh al mănăstirilor, iar în prezent episcopul eparhiei Hotinului, iar ca secretar d-l Constantin N. Tomescu, secretar general al arhiepiscopiei, în locul d-lui I. I. Zelinschii, la 13 Noembrie 1919.

Astfel, comitetul la 1919 a fost compus din: prezident arhimandritul Visarion, vice prezident Andrei M. Parhomovici, casier Iosif M. Parhomovici, care a condus și muzeul bisericesc, secretar Constantin N. Tomescu. La 19 Iunie, prin voia Domnului a decedat vice-prezidentul Andrei M. Parhomovici. Prezidentul păr. Arhimandrit Visarion la 1 aprilie 1921 a eșit din comitet fiind ales episcop al eparhiei Argeșului. La adunarea generală de la 14 Iunie

1. Dare de seamă pe 1917, pag. 30.
2. Dare de seamă pe 1918, pag. 8.

1921, prezident este ales rectorul seminarului teologic, iconom mitrofor C-tin G. Popovici, vice prezident, iconom stavrofor Serghie Bejan, directorul școalei spirituale de băeți, în prezent al seminarului teologic, casier și secretar sunt aleși persoanele ce funcționau. In compunerea aceasta comitetul este și până azi, reales fiind în întregime la 27 Mai 1928 pe un nou termen de 3 ani.

După plecarea arhiepiscopului Nicodim în 1919, societatea până în prezent este sub ocrotirea și președinția de onoare a I. P. S. Gurie Grosu, mitropolit al Basarabiei.

In una din primele ședințe sub președinția păr. arhimandrit Puiu, în 1918 s'a hotărât redactarea regulamentului societății în limba română cu unele modificări, cerute de vremuri și s'a hotărât să fie înscrisă la tribunal, ca societatea să aibă drepturile juridice. Noul regulament, a fost aprobat de arhiepiscopul Nicodim și înregistrat la tribunalul Chișinău la 30 Septembrie 1919 sub. nr. 78.

Prin propunerea aceluiaș președinte, în 1918 s'au luat întrealtele, și următoarele hotărâri: a) „Societatea istorico-arheologică bisericească din Chișinău, deși a publicat studii ce priveau în deosebi Basarabia, deci o țară locuită de Români, totuși ea nu avea nici o legătură cu instituțiunile culturale similare din România, din care pricină însăș existența ei precum și publicațiile sale, tipărite până acuma în limba rusă, erau cu totul necnnoscute Românilor. Deaceea în ședința dela 17 Septembrie s'a hotărât a punerea în legătură a societății întâi cu Academia Română din București, după care va urma a se stabili la vreme legături și cu celalalte instituțiuni culturale, cum și cu diverse persoane de specialitate, cărora atât lucrările noastre trecute, cât și cele viitoare le-ar prezenta interesul trebuitor, b) s'a dispus ca tipărirea imprimatelor și întreaga corespondență a societăței să fie pe viitor în limba română, c) în dorința ce avem ca societatea să fie înviorată comitetul a făcut un călduros apel către toți membrii din localitate și din împrejurime, să dea societăței tot sprijinul moral și material trebuitor, fie prin colaborarea literară, fie prin sprijin de donațiuni sau cotizații anuale, care, cu toată scumpetea vremurilor de acum, au fost ridicate dela trei ruble numa la 12 lei anual, ceeace înseamnă câte un leu pe lună, d) muzeul bisericesc al societății, aflător în „casa eparhială“, încă nu poseda un catalog, pe dealtă parte, el în vremea din urmă s'a îmbogățit cu o mulțime

de alte obiecte. Deaceea societatea a hotărât să întocmească un catalog sistematic în limba română, spre a folosi oricărei persoane care ar dori să-l cerceteze amănunțit. Cu această lucrare a fost însărcinat d-l profesor Iosif Parhomovici, directorul muzeului, care a și întocmit un opis al obiectelor societății până în an. 1923 și un catalog de cărți și arhiva până în 1924; e în vederea lipsei de mijloace materiale, care și până acum se adunau cu mare scumpătate și cu întârziere, societatea a făcut mijlocire către I. P. S. Arhiepiscop Nicodem cu rugăminte de a dispune, să se prevadă în viitoarele bugete anuale ale mănăstirilor câte un procent menit să mărească fondul societăței; deasemenea și către congresul preoțesc, să achite restul din suma prevăzută ca ajutor în anul trecut, cum și fixarea unui mic buget anual pentru această societate a Bisericii basarabene; f) pe lângă lucrările ce s'au tipărit, cu subiecte întâmplătoare și alese în chip răzleț, societatea a hotărât ca pe viitor să întreprindă și studii sistematic urmărite, printre care cel dintâi ar fi publicarea unei colecții de monografii a tuturor mănăstirilor din Basarabia după un plan stabilit de societate. Căci este știut, că pretutindeni mănăstirile au fost un tezaur pentru cercetările istorice, prin trecutul lor și prin bogăția de documente, de inscripții și obiecte însemnate, ce păstrează cu scumpătate din toate vremurile. Cercetarea aceasta a îndeplinit-o păr. arhimandrit Visarion Puiu, în vol. XI, dela care s'a început tipărirea revistei în limba română. Volumul acesta a fost editat în 700 ex. în 4° pe hârtie velină cu 46 ilustrate.

Lucrările literare au continuat și în viitor și revista apăru la timp volumele 12, 13, 14 și 15 au fost scrise în limbile română și rusă. S'a publicat în limba rusă mulțumită observației autoritare a d-lui profesor N. Iorga, care a spus că limba nu trebue să împiedice pe autori: „trebue a se scri și edità în toate limbile", a spus vizitând la 1919 muzeul arheologic—bisericesc, când i s'au oferit volumele societății arheologice în limba rusă.

La adunarea generală a membrilor, sub președinția arhiepiscopului Nicodem, la 13 Noembrie 1919, la care au luat parte și deputații congresului eparhial, s'a ascultat articolul despre arhiepiscopul Neofit Nevodnicov în limba rusă, hotorînd toți publicarea în întregime. Un membru al Societății a observat doar, că Neofit nu se bucura de o popularitate mare în Basarabia. Dar

argumentele documentau numai că acest bătrân arhipăstor s'a conformat sever canoanelor bisericeşti şi anume pe terenul acesta se iveau oarecari discuţii cu autorităţile civile, cari nu-l înjosau pe ascetul arhipăstor, ci din contra îl înălţau. Autorul a trebuit numai să preschimbe aranjamentul materialului, punînd întăi activitatea lui Neofit ca arhiereu, şi apoi biografia lui până la hirotonie. Astfel se explică, că despre slujirea lui arhierească s'a tipărit în vol. X I, iar despre activitatea lui precedentă, în vol. XIII.

Volumele următoare ale revistei, începând cu XVI, s'au editat în limba romînă; articolele prezentate în limba rusă, s'au tradus în româneşte şi aşa s'au tipărit.

Articolele, tipărite în „Revista societăţii", au atras atenţia presei din capitală. Aşa, despre primele patru volume s'au făcut note bibliografice în „Jurnalul Ministerului de Instrucţiune" (Ianuarie 1911, pag. 221 - 222) şi „Vestitorul istoric" (Ianuarie 1911, pag. 223—224). In primul, profesorul universităţei A. Sobolevschii spune: „Societatea istorică-arheologică bisericească din Basarabia" urmăreşte cu preferinţă interesele locale istorico-arheologice. Regiunea Basarabiei cu soarta sa *diferită*, cu populaţia sa amestecată va da un material ambundent învăţaţilor în diferite specialităţi, şi numai prin aceasta, munca nouei societăţi va câştiga atenţie", şi urmează enumărarea articolelor mai însemnate.

In „Vestitorul istoric" sunt asemeni consideraţii. „Multe fapte interesante ne aduce la cunoştinţă ieromonahul Gurie: în studiul său „Momentele mai importante în istoria tipăririi cărţilor moldoveneşti în Basarabia". Multe materiale preţioase sunt împrăştiate în „Catalogul celor mai vechi biserici în gubernia Basarabiei", alcătuit de V. Kurdinovschii. Un catalog deplin în felul acesta până în prezent nu a fost, şi, pe drumul croit, istoricii viitori vor putea alcătui ceva vast şi de mare preţ".

„Volumul al teilea se ocupă „Gu o privire istorică în schiţă a misiei contra rascolnicilor din Eparhia Chişinăului" al d-lui Iosif Parhomovici. Privirea istorică cuprinde perioada anilor 1813—1910 în compunerea căreia s'a folosit de zvoare de mîna întăi."

„Ultimul volum al IV, reprezintă o reeditare din „Vestitorul Teologic Rus" din anul 1908. V. Kurdinovschii ne face cunoscut cu manuscrisul gramaticei slavone bisericeşti din mânăstirea Gârbovăţ, provenind între anii 1619—1647... Autorul privirei istorice

dă un rând de complectări şi corecturi la disertaţia profesorului S. N. Bulici: „Privire istorică a cunoştinţei limbei în Rusia“ [1].

Atenţia presei din capitală a fost atrasă şi de vol. VII unde e cercetarea d-lui Iosif Parhomovici despre viaţa şi activitatea arhiepiscopului Pavel Lebedev (1871—1882) şi anume: în „Vestitorul Statului“ (nr. 258 din 1913, pag. 4), şi în „Vedomostile Bisericeşti“ (nr. 13 din 1913, pag. 631—635). In primul, după o scurtă redare a conţinutului cetim: „Toate laturile activităţei culturale a arhiepiscopului Pavel sunt descrise pe deplin în studiul d-lui Parhomovici şi ne dau o icoană foarte clară a arhipăstorului decedat“. In „Vedomostile Bisericeşti“ după enumărarea capitolelor citim: „Autorul a depus multă sârguinţă, ca să pună în curent pe cetitori cu personalitatea arhiepiscopului Pavel, şi a dat o descriere vastă despre viţa şi activitatea din timpul aflărei sale pe scaunul din Chişinău. Foarte precaut, peste tot locul se bazează pe documente oficiale şi alte izvoare, care merită încredere, autorul descopere în privirea sa istorică multi laterală şi rodnică slujirea arhiepiscopului Pavel în Biserica ortodoxă“ [2].

Presa din localitate deasemeni a întâmpinat cu atenţie „Revista Societăţei“. Cunoscutul scriitor decedat Leonida Dobronravov în ziarul „Golos“, (nr. 94 din 1924), scrie, că el „cu mare interes a citit studiul istoric al d-lui I. Parhomovici despre arhiepiscopul Serghie (vol. XVI), unde atât de mult se spune pe puţine pagini“. In ziarul „Basarabia“ (nr. 100 din 1923) ziaristul V. E. Abadjer scrie, că privirea istorică a lui I. M. Parhomovici despre N. V. Nevodcicov (mai apoi arhiepiscop Neofit) a „cetit-o cu foarte mare interes“ (vol. XIV).

Exemplarul acestui volum este primit de împăratul Nicolai II Alexandrovici, la prezentarea delegaţilor clerici împăratului în frunte cu arhiepiscopul Serafim, la 15 Iunie 1912

Pentru lucrarea d-lui Const N. Tomescu „Mitropolitul Grigorie IV“ din vol XVII s'au făcut recenzii elogioase în reviste din ţară şi străinătate. Citâm numai marea revistă din Louvain (Franţa) „Revue d'Histoire Ecclesiastique , tom. XXIV, nr. 2 din April 1928,

1. Aceste note bibliografice sunt retipărite în vol. VI al „Revistei societăţii arheologice bisericeşti“, pag. 2—4.

2. Recenziile în amănunţit sunt arătate în vol. X „al Revistei“, în capit. pr. verb., pag. 41—42.

care'şi încheie recenzia cu „Bon travail, très nourri et d'une belle forme littéraire"; sau în revista în limba franceză „Logos" nr. 1 din 1928 cetim între altele: „L'ouvrage de Mr. Tomescu nous fait voir que le métropolite Grégoire IV est un des prélats assez grands de l'Eglise orthodoxe et de plus grands de l'Eglise roumaine". Iar d-l profesor N. Iorga scrie în „Revista Istorică" Bucureşti, nr. 4—6 din 1927, pe 5 pagini, între altele: „Rare ori o monografie bisericească a fost aşa de bine făcută ca presenta lucrare a unui elev al regretatului N. Dobrescu.

Sprijinită pe documente inedite şi împodobită cu un frumos portret, ea va formà basa pentru orice cercetări privitoare la Biserica munteană în cele d'intăiu decenii ale veacului al XIX-lea...

... N'ar existà o ediţie din 1794 a „cărţii folositoare de suflet".

... Autorul rectifică părerea mea din „Ist. Literaturii" că s'ar fi tipărit – cum se numeşte de altfel intenţia—,Cuvintele prea cuviosului părintelui nostru Simion noul bogoslov".

.. Cu dreptate se observă că predica lui Hrisostom „pentru muerile cele răle şi cele bune" e în legătură cu noua Herodiadă, princesa Bagration.

... Anexele documentare, unele rău publicate mai înainte, sînt deosebit de bogate".

Volumele societăţii istorico-arheologice bisericeşti se tipăreau de obiceiu în 200 exemplare, numai din vol. X despre vechile biserici au fost 500 şi volumul XI despre mânăstirile din Basarabia în 700. Dela vol. XVI s'a început a se tipări volumele în 1200—1300 exemplare pentru că, prin hotărârea arhipăstorilor basarabeni, volumele se trimet fiecărei biserici din Basarabia.

Pentru editarea volumelor, comitetul a primit în două rânduri (1916—1920) ajutoare, anume: prin rezoluţia fostului ministru al Basarabiei P. N. Halipa lei 8000 şi prin ordinul directorilor de instrucţie Ş. N. Ciobanu lei 8000 şi T. I. Neaga lei 1000; din fondurile eparhiale prin hotărârile congreselor eparhiale câte lei 3000 anual; în 1923 tot din acest izvor lei 6000; în 1924 lei 10000 şi dela Eforie tot lei 10000; în anul 1927, conform hotărâre consiliului episcopal pentru tipărirea vol. XVII, dela eforie lei 30000.

Cheltueli pentru tipărirea acestor volume se primeau şi din alte izvoare şi anume: din cotizaţia clericilor eparhiilor aproape lei 1000, dela mănăstiri, conform bugetului 7000—10000 lei şi mai mult.

Autorii s'au oferit gratuit articolele lor.

Societatea arheologică-bisericească tindea spre realizarea și a altui scop, prevăzut de regulament, și anume: îmbogățirea muzeului. Și în noua perioadă a vieții societății, comitetul, cu binecuvântarea arhipăstorului Gurie, s'a adresat către părinții protopopi ai cercurilor eparhiei cu rugăminte a alege persoane, care ar vizita bisericile și ar aduce la cunoștința comitetului despre obiectele bisericești aflate, iar dacă va fi posibil, și a le transporta la muzeu.

Delegații aleși de cercuri, cât și unii din preoți, trimiteau direct la muzeu obiecte vechi bisericești și în deosebi cărți vechi în limbile slavonă și moldovenească. La aceasta au contribuit protoiereii: Iosif Belodanov, Mihail Popov, păr. D. Busuioc, Gr. Gobjilă, N. Bolbocean, d l I. M. Parhomovici și alții.

Cărți, broșuri și jurnale în limba română s'au primit dela d-nii profesori: N. Iorga, A. Lepădatu, Șt. Ciobanu, C. N. Tomescu, Gh. Ghibănescu, Sever Zota, icon. stavr. V. Ursăcescu, etc

Unele persoane au început a trimite la muzeu și monete. vechi, deasemeni și medalii. Pentru ele s'a făcut o vitrină specială, în care's aranjate în ordine, aplicându-li-se la fiecare câte o etichetă.

Muzeul în prezent dispune de o mulțime de obiecte, în cât trei camere, puse la dispoziție, nu sunt de ajuns. Toate vitrinile sunt arhipline și multe obiecte rămân ne expuse. pentrucă nu încap în dulapuri. E neapărat trebuincioasă o cameră, alături de muzeu, care a și fost destinată pentru acest scop încă de arhiepiscopul Nicodim.

Muzeul este deschis pentru vizitatori în fiecare Marți și Joi, între 11—1 p. m., iar în cazuri extraordinare se deschide orcând pentru excursioniști și persoane, care vin din Regat și de peste graniță, deasemeni și pentru persoane care se ocupă în muzeu cu lucrări științifice de arheologie bisericească.

De mai multe ori au vizitat muzeul arhipăstorii basarabeni: înființătorul arhiepiscopul Serafim, chiriarhii ce i-au urmat: Platon, Anastasie, Nicodim și î. p. s. mitropolit Gurie. Arhiepiscopul Nicodim l-a vizitat chiar în ziua întrării sale pe scaunul din Chișinău împreună cu comandantul corpului III armată, general Broșteanu.

În 1913 muzeul a fost vizitat de arhiepiscopul din Odesa Nazarie, în 1915 de arhiepiscopul Americii de Nord, Evdochim care a scris în cartea de vizitatori: „Binecuvântarea Domnului să

fie pe instituțiunea aceasta măreață culturală, din neam în neam. Slavă vecinică celor ce au lucrat pentru ea". In 1914 episcopul Alexie, vicarul eparhiei Hersonului, împreună cu rectorul seminarului din Odesa, protoiereul C. V. Bricichevici, episcopul Boris, vicarul eparhiei Podolsc, arheologii învățați: profesorul Nicolischii al universității din Cazani, P. M. Dulischii, D. M. Scerbacov.

La 20 Mai 1920 muzeul a fost vizitat de M. M. L. L. Regele Ferdinand I și Regina Maria a României cu A. S. Regală Principesa Elisabeta. Majestățile lor s'au interesat cu augustă bunăvoință de obiectele vechi, de cărți, icoane, ce se găsesc în muzeu, de tipăriturile moldovenești eparhiale, gramate, ș. a. La plecare au semnat în cartea de aur a societății și au benevoit a primi două din volumele ei, care au material în mai apropiată legătură cu istoria Bisericii din Basarabia și anume vol. XI despre mănăstirile basarabene dela arhimadritul Visarion Puiu și vol. VII despre arhiepiscopul Pavel dela d l I. M. Parhomovici,

Majestățile Lor erau însoțite de I. P. S. Arhiepiscop Gurie, de aghiotanții regali, generali, ofițeri, demnitarii orașului și mulți clerici.

Apoi cu o vădită mulțumire, comitetul a primit în muzeu vizita I. P. S. Mitropolit Primat Miron al țărei, pe d-l Octavian Goga, ministru al Cultelor, P. S. Episcop Visarion al Argeșului, fostul nostru președinte activ și o selectă suită, veniți în Chișinău cu prilejul instalării în scaun a I. P. S. Arhiepiscop Gurie. Amintim cu plăcere și de vizita ce-a făcut-o muzeului și congresul național ortodox al femeilor române ținut în primăvara trecută în Chișinău.

In 1919 a vizitat muzeul d-l O. Tafrali profesor dela universitatea din Iași, care a și luat fotografii după un interesant sacos arhieresc din veac. XVI, având țăsute în culori chipurile în stil bizantin ale sf. Trei Ierarhi, Vasile cel Mare, Grigore și Ioan Gură de Aur, și amintim în deosebi vizita dela 28 Octombrie a d-lui N. Iorga, care s'a interesat cu amănuntul de zestrea acestui muzeu, notându-și impresiile în cartea de aur a vizitatorilor astfel: „Am cercetat frumoasa culegere, luându-mi îndatorire de-a o îmbogăți, am admirat ce poate dragostea unită cu credința și hărnicia".

Vom aminti vizita d-lui Teofil Gramatovici directorul culte-

lor din Bucovina, a d-lui M. Enciu, ardelean, inspector al cultelor (în 1922), I. Mihălcescu decan al Facultății teologice din București cu un grup, d. d. Boroianu profesor universitar, "ziaristul Aureliu Savela, Grigoriu Pișculescu decanul facultații de Teologie din Chișinău, un profesor italian, delegat al bibliotecei orientale din Vatican, căruia comitetul i-a oferit o colecție din toate publicațiile societății noastre și prin acest profesor s'a stabilit legătură cu instituțiile orientale din Roma pentru publicații și documente, apoi Iosif Vârba din Praga, reverend Cyril I. Harley, Walker profesor din Oxford, d-l V. Goldiș, I. Lupaș și profesorii universitari T. Brediceanu, C. A. Spulber, O. Ghibu, d-r A. Cardaș, și profesorii dela facultatea de teologie din Chișinău.

Delegații însemnatei societăți culturale și pentru luminarea poporului „Astra din Transilvania, după vizita muzeului, au luat parte cu invitația chiriarhului Gurie, la ședința solemnă generală a membrilor societății arheologice bisericești la 8 Iunie 1925, și anume: d-nii Goldiș președintele Astrei, O. Goga, pr. I. Lupaș, O. Ghibu, T. Brediceanu, I. Beu. Cuvinte de bună întâmpinare au rostit I. P. S. Arhiepiscop Gurie, ca președinte de onoare, p. c. ic. mitr. C. Popovici, președintele activ și secretarul C. Tomescu care a comunicat și o dare de seamă asupra trecutului și rostului societăței noastre. D nii Goldiș, Ghibu, Lupaș și Goga au binevoit să facă interesante comunicări de ordin științific, istoric, care au impresionat asistența și au dat ședinței un înalt caracter academic.

Toți excursioniștii cari sosesc în Chișinău din diferite localități ale României au vizitat muzeul.

Cele mai vechi și mai valoroase obiecte ale antichității bisericești, aflate în muzeu, au fost duse la expoziția generală și târgul de mostre, ce a avut loc în Chișinău în toamna anului 1925.

Obiectele vechi din muzeul societății au fost foarte bine apreciate de toți vizitatorii și în primul rând de Familia Regală. Din darea de seamă complectă, publicată în „Luminătorul" nr. 22 din 1925, extragem privitor la participarea noastră acestea „Societatea istorică arheologică a îmbrățișat cu entusiasm ideea unei secții bisericești la expoziție; ea a dat chiar și un împrumut bănesc comitetului organizator ca să înceapă lucrările. Din obiectele vechi ale muzeului s'au aranjat într'o sală a liceului 3 de băeți, după planul d-lui Parhomovici, un altar în dimensiuni 7×4 m.

s'au aşezat uşi împărăteşti vechi de peste 200 ani, o masă cu sfintele obiecte depe pristol, un jertvelnic complect, iar pe păretele din faţă un şir de icoane vechi şi un interesant epitaf dela bis. sf. Ilie din Chişinău, împrejur veşminte arhiereşti, preoţeşti, diaconeşti, antimise, cărţi şi documente vechi, aşa că pentru toată lumea, în deosebi pentru bărbaţii şi femeile vizitatoare, care nu pot cerceta ceea ce se află în altarul unei biserici, această expoziţie de cult a fost necesară. In total am depus în altar peste 60 obiecte luate din muzeu". După cum cetim în darea de seamă: „Te simţeai în adâncul vremurilor trăite de strămoşii noştri în viaţa patriarhală, dar aşa de tari în credinţă. Şi simţul acesta şi mai mult se întăria, când tot aci, în „altar" dai cu ochii de veşmintele arhiereşti ale vlădicilor, ce pe vremuri au păstorit biserica pe aceste locuri basarabene, şi au ştiut prin credinţă să întărească sufletele strămoşilor noştri, pentru ca ei mai lesne să reziste contra tuturor duşmanilor neamului. Cine a fost aici în „bisericuţa" *Muzeului*, şi a putut măcar un moment să-şi deslipească sufletul de influenţa prezentului, pentruca mai uşor să se ducă cu mintea înnapoi, în trecutul vieţii bisericeşti, credeam că n'a putut să nu simtă o cât de mică recunoştinţă faţă de Biserica noastră ortodoxă şi pentru toată slujba ei dezinteresată faţa de neam"...

In ziarul local „Părerea noastră" (nr. 190 9/VIII din 1925) despre secţia arheologică bisericească a societăţii între altele se spune, că „[ungheraş al exopziţiei atât de original, atât de înalt pitoresc şi adânc stilizat, e unul din cele mai frumoase şi mai însemnate unghere ale Expoziţiei noastre. El ne mână în vremurile depărtate ale martirilor şi ale avântului religios.

El ne duce în acele vremuri, când religia erà „Sfânta Sfintelor' pentru fiecare din strămoşii noştri. El ne duce în acele vremuri când domnia superstiţia, era păgânismul, însă nu era ateismul. El ne aminteşte de aceea epocă, când religia era baza vieţii sociale şi personale".

La sfârşit, comisia de primirea exponatelor, a acordat ca recunoaştere a valorii obiectelor vechi, o medalie de aur pentru muzeul Societăţei şi o altă medalie de argint d-lui Iosif M. Parhomovici cu diplome.

Arătând sumar cele mai reliefate părţi ale vieţii societăţei

istorico-arheologice bisericești din Basarabia în curs de 25 ani dela data înființărei ei, noi ne mărginim cu gândul luminos de realizarea viitorului cu succes deplin a activității ei, prin atenția luminată fața de ea și marele patronaj al arhipăstorului chiriarh al Basarabiei natale, mitropolitul Gurie, prin atitudinea binevoitoare față de societate a preasfințiților Visarion, episcopul Hotinului și Justinian, episcopul Ismailului, prin atențiunea față de nevoile ei a eforiei averilor eparhiale, a consiliilor eparhiale și prin mijlocirea binevoitoare la realizarea scopurilor și problemelor ei și ale clerului din Basarabia. Sperăm că clerul cu inimă călduroasă va răspunde și acum la nevoile grabnice ale societății, între care se simte demult lărgirea localului muzeului și păstrarea intactă a obicetelor ce se află în el, cari reprezintă o comoară fără preț a eparhiei, înființat din dragostea și dărnicia clerului basarabean.

Iosif Parhomovici.

6 Aprilie 1929.
